

Χρειάζεται η Γαλλία «Μνημόνιο»;

Η λαϊκή ρήση «κάθε εμπόδιο για καλό», που συχνά επιστρατεύεται για να τονώσει το ηθικό κάποιου σε μια δύσκολη στιγμή, είναι δυστυχώς πολλές φορές παραπλανητική. Δεν οδηγούν όλες οι δυσκολίες σε κάτι καλό. Ένας βασικός λόγος γι' αυτό είναι το τραύμα που αφήνουν πίσω τους. Μία από τις εκφάνσεις του είναι το λεγόμενο «παράδοξο της ενσυναίσθησης»: παρατηρείται συχνά πως άνθρωποι που έχουν βιώσει μια δύσκολη, ενδεχομένως και τραυματική εμπειρία, καταλήγουν να δείχνουν λιγότερη κατανόηση, υπομονή και ενσυναίσθηση απέναντι σε άλλους που αντιμετωπίζουν αντίστοιχες δυσκολίες. Σκληραίνουν και αποστασιοποιούνται. «Αφού υπέφερα εγώ, γιατί να μην υποφέρεις κι εσύ;»

Σε μια τέτοια παγίδα φαίνεται πως έχουν πέσει αρκετοί Έλληνες αναλυτές, σχολιάζοντας τις τελευταίες εξελίξεις στη Γαλλία. Η αντίδραση τους στα γαλλικά δημοσιονομικά ελλείμματα και τις μεγάλες διαδηλώσεις συνοψίζεται συχνά στο εξής: «ας σφίξουν το ζωνάρι, όπως το σφίξαμε άλλωστε κι εμείς.» Ο παραλληλισμός ανάμεσα στην Ελλάδα πριν από δεκαέξι χρόνια και τη σημερινή Γαλλία κυριαρχεί όχι μόνο στη χώρα μας, αλλά και στον διεθνή Τύπο. Στέκει, όμως, αυτή η σύγκριση;

Τα κοινά Γαλλίας και Ελλάδας

Πράγματι, υπάρχουν ορισμένες σημαντικές ομοιότητες: μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, σε μια περίοδο διεθνούς αναταραχής στις αγορές ομολόγων, που έχουν οδηγήσει σε ραγδαία αύξηση των επιτοκίων. Ως αποτέλεσμα, το κόστος αναχρηματοδότησης του γαλλικού χρέους έχει αυξηθεί σημαντικά. Η λύση που προτείνεται ολοένα και συχνότερα είναι η περαιτέρω λιτότητα: απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων, περικοπές στην παιδεία και την υγεία, αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης και ούτω καθεξής. Όλα αυτά ακούγονται οδυνηρά οικεία σε εμάς τους Έλληνες, ξυπνώντας μνήμες μιας βαθιά τραυματικής περιόδου.

Αρκετοί Έλληνες αναλυτές, ωστόσο, φαίνεται να υποστηρίζουν με ιδιαίτερη θέρμη αυτές τις προτάσεις. Στον ενθουσιασμό τους διακρίνει κανείς ακριβώς το «παράδοξο της ενσυναίσθησης». Μοιάζουμε να ξεχνάμε πως η σκληρή λιτότητα που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα στο πλαίσιο των μνημονίων δεν υπήρξε απλώς μια κοινωνική τραγωδία, αλλά και μια οικονομική αποτυχία. Ασφαλώς, πολλοί θα υποστηρίξουν πως δεν υπήρχε εναλλακτική, πως επρόκειτο για ένα αναγκαίο κακό. Αυτό,

όμως, ανοίγει μια πολύ δυσκολότερη συζήτηση, την οποία η κοινωνία μας θα χρειαστεί κάποτε να κάνει, ίσως όταν θα έχουμε αποκτήσει την απαραίτητη απόσταση και τα μνημόνια θα έχουν περάσει από τη σφαίρα της καθημερινής πολιτικής αντιπαράθεσης σε εκείνη της ιστορικής αποτίμησης. Μέχρι τότε, ένα πράγμα δεν θα έπρεπε να αμφισβητείται: μιλάμε για ένα κακό, είτε ήταν τελικά αναγκαίο είτε όχι.

Τα δεδομένα μιλούν – ή μάλλον φωνάζουν – από μόνα τους. Καταλήξαμε με υψηλότερο χρέος (+21%, Eurostat), δυσμενέστερο λόγο χρέους-ΑΕΠ (+18%, Eurostat) και με ένα μέσο πραγματικό εισόδημα πολύ χαμηλότερο (-27%, ΟΟΣΑ), ακόμη και δεκαέξι χρόνια αργότερα (2009-2025). Λιμάνια, αεροδρόμια, τρένα και ολοένα και περισσότερο, κατοικίες, έχουν περάσει σε ξένα συμφέροντα. Το τραγικότερο, όμως, είναι πως το παραγωγικό μοντέλο της Ελλάδας είναι σήμερα ακόμη πιο σαθρό και ευάλωτο από εκείνο που μας οδήγησε στην ίδια την κρίση. Έχουμε εξελιχθεί, πρωτίστως, σε μια οικονομία που στηρίζεται στον τουρισμό και τα καφέ. Μια οικονομία που αδυνατεί να δημιουργήσει ασφαλείς και καλοπληρωμένες δουλειές, καθώς η παραγωγικότητά μας παραμένει τουλάχιστον 10% χαμηλότερη σε σχέση με τα προ-κρίσης επίπεδα (ΟΟΣΑ). Και έτσι, αντί να παράγουμε περισσότερο ανά ώρα εργασίας, προσπαθούμε να αναπληρώσουμε το χαμένο έδαφος δουλεύοντας ατελείωτες ώρες. Οι Έλληνες εργαζόμενοι δουλεύουν τις περισσότερες ώρες στην ΕΕ (Eurostat), ενώ καταγράφουν και τα υψηλότερα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης (Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Υγεία στην Εργασία).

Γιατί η Γαλλία, τελικά, δεν είναι Ελλάδα

Η Γαλλία, όμως, δεν είναι Ελλάδα. Ούτε οι ευρωπαϊκές και παγκόσμιες συνθήκες είναι οι ίδιες. Η οικονομική της θέση είναι πολύ ισχυρότερη και η διαπραγματευτική της ισχύς ασύγκριτα μεγαλύτερη. Καταρχάς, η Γαλλία δεν έχει αποκλειστεί από τις αγορές, όπως συνέβη στην Ελλάδα. Επίσης, δεν είναι μόνο η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και καθαρός συνεισφέρων στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό. Παράλληλα, σε αντίθεση με την κρίση της Ευρωζώνης πριν από δεκαέξι χρόνια, η σημερινή οικονομική δυσπραγία πλήττει πρωτίστως τον πυρήνα της – χώρες όπως η Γαλλία και η Γερμανία – και λιγότερο την περιφέρεια. Αυτό μεταβάλλει ριζικά τις ισορροπίες δυνάμεων. Επιπλέον, η Ευρωζώνη δεν βρίσκεται πλέον εξ απορόπτου: διαθέτει περισσότερα, δοκιμασμένα εργαλεία στη φαρέτρα της, ενώ έχει ήδη υπερβεί ορισμένα από τα ταμπού του παρελθόντος (π.χ. έκδοση κοινού ευρωπαϊκού χρέους).

Η κρισιμότερη, ίσως, διαφορά ανάμεσα στην Ελλάδα της κρίσης και τη Γαλλία του σήμερα εντοπίζεται, ωστόσο, στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον. Η Ελλάδα βρέθηκε στο στόχαστρο των χρηματαγορών σε μια εποχή που το νεοφιλελεύθερο δόγμα παρέμενε κυρίαρχο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, εξαναγκάστηκε, λανθασμένα, να δώσει προτεραιότητα στη μείωση του χρέους έναντι της αντιμετώπισης της ύφεσης. Σήμερα οι συνθήκες είναι διαφορετικές. Ζούμε σε μια εποχή

επαναπολιτικοποίησης της οικονομίας, κυρίως για γεωπολιτικούς και γεωστρατηγικούς λόγους. Και η γαλλική οικονομία, παρά τις αδυναμίες της, δεν είναι απλώς μεγάλη: αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παραγωγικούς πυλώνες της Ευρώπης.

Το Γαλλικό παραγωγικό μοντέλο

Στον δημόσιο διάλογο αναπαράγεται συχνά μια καρικατούρα της γαλλικής κοινωνίας. Σε αντιδιαστολή με την υποτιθέμενη γερμανική πειθαρχία και αποτελεσματικότητα, οι Γάλλοι παρουσιάζονται ως ένας λαός που περνά τον χρόνο του στα καφέ, κάνει διακοπές και κατεβαίνει σε διαδηλώσεις. Αυτή η καρικατούρα, που συνήθως επιστρατεύεται για να μας πείσει πως οι κατακτήσεις του γαλλικού κοινωνικού κράτους δεν είναι βιώσιμες, απέχει πολύ από την πραγματικότητα.

Η Γαλλία διαθέτει μία από τις παραγωγικότερες οικονομίες της Ευρώπης, με ΑΕΠ ανά ώρα εργασίας αντίστοιχο με εκείνο της Γερμανίας και υψηλότερο από της Βρετανίας (ΟΟΣΑ). Ένα στοιχείο που συχνά παραβλέπεται στην καταστροφολογία για το μέλλον της Ευρώπης είναι πως, μέχρι την κρίση του 2008, η γαλλική οικονομία ήταν εξίσου παραγωγική με την αμερικανική, και μάλιστα σε αισθητά υψηλότερα επίπεδα από τη γερμανική. Απλώς, σε αντίθεση με τους Αμερικάνους, οι Γάλλοι δούλευαν πολύ λιγότερες ώρες, οπότε το συνολικό ΑΕΠ κατά κεφαλήν ήταν χαμηλότερο. Η Γαλλία άρχισε να χάνει έδαφος μετά την κρίση, σε σημαντικό βαθμό επειδή οι πολιτικές λιτότητας συνέβαλαν στην υποχώρηση των επενδύσεων.

Ακόμα και σήμερα όμως, μετά από χρόνια λιτότητας, το γαλλικό μοντέλο παραμένει σχετικά ανθεκτικό. Σε αντίθεση με τη Γερμανία, η οποία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ενεργειακής εξάρτησης, ενώ η αυτοκινητοβιομηχανία της δοκιμάζεται έντονα από τον κινεζικό ανταγωνισμό, το γαλλικό παραγωγικό μοντέλο φαίνεται να στηρίζεται σε πιο στέρεες βάσεις. Χάρη στην πυρηνική ενέργεια, η Γαλλία διαθέτει σημαντικό βαθμό ενεργειακής αυτονομίας, ενώ βασικοί βιομηχανικοί της κλάδοι, όπως η αεροναυπηγική, η άμυνα και τα είδη πολυτελείας, εμφανίζονται ενδεχομένως πιο ανθεκτικοί από τους αντίστοιχους γερμανικούς.

Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, πως η Γαλλία φιλοξενεί τη Mistral, μια από τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές εταιρείες τεχνητής νοημοσύνης. Μπορεί να μην είναι σε θέση να ανταγωνιστεί επί ίσοις όροις τους αμερικανικούς και κινεζικούς κολοσσούς, όμως η ίδια η ύπαρξή της έχει καίρια στρατηγική σημασία για την τεχνολογική αυτονομία της Ευρώπης.

Η αποτυχία του Μακρόν

Ο Μακρόν εξελέγη υποσχόμενος να αναχαιτίσει την ακροδεξιά και να αναστρέψει την οικονομική στασιμότητα που χαρακτήριζε τη Γαλλία κατά τη δεκαετία του 2010. Ομολογουμένως, απέτυχε και στα δύο. Η Λεπέν δεν έχει υπάρξει ποτέ τόσο δημοφιλής, και η εκλογή της ως Πρόεδρος της Γαλλίας φαίνεται αρκετά πιθανή στις εκλογές του 2027. Ταυτόχρονα, η γαλλική οικονομία εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα.

Μπορεί ο Μακρόν να επέδειξε, κατά καιρούς, χαρακτηριστικά Ευρωπαίου ηγέτη με όραμα για την ευρωπαϊκή αυτονομία, αλλά στο εσωτερικό της Γαλλίας κυβέρνησε συγκεντρωτικά και εξαιρετικά ταξικά. Μία από τις πρώτες κινήσεις του Μακρόν, όταν ανέλαβε την προεδρία το 2017, ήταν η κατάργηση του φόρου μεγάλης περιουσίας. Επί της προεδρίας του, οι ανισότητες στην Γαλλία έχουν αυξηθεί ραγδαία.

Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση Μακρόν έχει ήδη προχωρήσει σε σημαντικές περικοπές, μεταξύ άλλων στην εκπαίδευση, οι οποίες αποτέλεσαν έναν από τους παράγοντες που πυροδότησαν τις πρόσφατες μαθητικές κινητοποιήσεις. Η κατά κεφαλήν χρηματοδότηση της εκπαίδευσης έχει μειωθεί κατά 20% από το 2017. Και όλα αυτά σε μια εποχή κατά την οποία ο ιδιωτικός πλούτος έχει φτάσει σε ιστορικά υψηλά επίπεδα, ενώ η κατανομή του γίνεται ολοένα πιο άνιση, όπως υπενθυμίζει ο οικονομολόγος Thomas Piketty σε [πρόσφατο άρθρο](#) του.

Γιατί η μνημονιακή λιτότητα δεν είναι λύση

Η επιβολή σκληρής λιτότητας μνημονιακού τύπου στη Γαλλία εγκυμονεί, επομένως, διπλό κίνδυνο: αφενός να ενισχύσει περαιτέρω την ήδη ανοδική πορεία της ακροδεξιάς και αφετέρου να υπονομεύσει το παραγωγικό μοντέλο μιας από τις ισχυρότερες οικονομίες της Ευρώπης.

Η βιβλιογραφία στην πολιτική επιστήμη και τα οικονομικά είναι σαφής. Η λιτότητα, οι περικοπές στις κοινωνικές υπηρεσίες και τα δημόσια αγαθά οδηγούν στην αύξηση της ψήφου στην ακροδεξιά. Ταυτόχρονα, ένα σκληρό σοκ λιτότητας μειώνει την ενεργό ζήτηση, περιορίζοντας και τις δημόσιες αλλά και τις ιδιωτικές επενδύσεις. Και χωρίς επενδύσεις, πώς μπορεί να σταθεί μια χώρα - ή μια ολόκληρη Ευρώπη - αυτόνομη, σε μια εποχή αυξανόμενης γεωπολιτικής ρευστότητας, όπου το εμπόριο και η τεχνολογική υπεροχή εργαλειοποιούνται ολοένα και περισσότερο;

Από την πλευρά μας, καλό θα ήταν να μην υποκύψουμε στο παράδοξο της ενσυναίσθησης. Αν εφαρμοστούν στη Γαλλία έστω και τα μισά από όσα εφαρμόστηκαν στη χώρα μας, οι συνέπειες μπορεί να αποδειχθούν εξαιρετικά κοστοβόρες, όχι μόνο για τη Γαλλία, αλλά και για την Ευρωζώνη συνολικά - και, κατ' επέκταση, για την ίδια την Ελλάδα.

Το γαλλικό ζήτημα, ωστόσο, είναι πρωτίστως πολιτικό και όχι οικονομικό. Η Γαλλία δεν χρεοκόπησε, σε αντίθεση με την Ελλάδα. Το δημόσιο χρέος της είναι πράγματι μεγάλο, αλλά το πιο άμεσο πρόβλημα είναι το επίμονα υψηλό δημοσιονομικό της έλλειμμα. Αν μια κυβέρνηση καταφέρει να το

περιορίσει με βιώσιμο τρόπο, κάτι που ασφαλώς προϋποθέτει δύσκολους συμβιβασμούς, οι ανησυχίες των αγορών για τη δυναμική του χρέους θα μπορούσαν να υποχωρήσουν σημαντικά.

Αντ' αυτού, η κυβέρνηση Μακρόν, έχοντας παρακάμψει την εκλογική νίκη της Αριστεράς στις βουλευτικές εκλογές του 2024 και αποτρέποντας την από το να σχηματίσει κυβέρνηση, αδυνατεί να εξασφαλίσει την κοινοβουλευτική στήριξη που χρειάζεται για το οικονομικό της πρόγραμμα. Έτσι, τα τελευταία δύο χρόνια η Γαλλία έχει γνωρίσει διαδοχικές αλλαγές πρωθυπουργών, καθώς οι κυβερνήσεις αδυνατούν να εξασφαλίσουν την απαραίτητη κοινοβουλευτική πλειοψηφία για την εφαρμογή της δημοσιονομικής τους πολιτικής.

Το κρίσιμο ερώτημα, όμως, δεν είναι μόνο αν θα υπάρξει συμβιβασμός, αλλά ποιος θα κληθεί να πληρώσει το τίμημά του. Και για να είναι αυτός ο συμβιβασμός δίκαιος και κοινωνικά βιώσιμος, το μεγαλύτερο μέρος του βάρους οφείλει να πέσει στις μεγάλες πλάτες εκείνων που έχουν δει τον πλούτο τους να αυξάνεται όσο ποτέ τα τελευταία χρόνια – όπως προτείνεται, για παράδειγμα, με τον φόρο Ζουκμάν (Zucman tax). Παράλληλα, αντλώντας διδάγματα τόσο από τα λάθη της Τρόικας στη χώρα μας όσο και από την καθοριστική παρέμβαση της ΕΚΤ για τη σταθεροποίηση των αγορών ομολόγων το 2012, η αναζήτηση μιας ευρωπαϊκής λύσης στο ζήτημα του γαλλικού χρέους μπορεί να αποδειχθεί προτιμότερη από τη στυγνή λιτότητα που επιβλήθηκε σε χώρες της περιφέρειας όπως η Ελλάδα, τις συνέπειες της οποίας εξακολουθούμε να πληρώνουμε μέχρι σήμερα.

Πάνος Τσούκαλης

υποψήφιος Διδάκτωρ στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ειδικευόμενος στην πολιτική οικονομία, στην μελέτη των ανισοτήτων και στις πολιτικές επιπτώσεις της λιτότητας.

Fellow, World Inequality Database, Παρίσι